



'Ausweis' verkrijgbaar op de tentoonstelling Weerbare democratie – Volk in Verzet, Rotterdam mei-juni 1946, Collectie OorlogsVerzetsMuseum Rotterdam <http://beeldbank.40-45nu.nl/index.cfm/search/detail?id=aa2baa5c901511e383c-d00163e3251a4&browseaction=search.results¤trow=4>.

Susan Hogervorst & Kees Ribbens

Een aandeel in de verzetsidentiteit: De tentoonstelling 'Weerbare democratie' en de toe-eigening van het oorlogsverleden

Universitair Docent Historische Cultuur
Bijzonder Hoogleraar Populaire Historische Cultuur & Oorlog

'Rotterdam bouwt een puinhoop' kopte Het Vrije Volk eind april 1946, nog geen jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog. Alsof de oorlogsschade onvoldoende zichtbaar was, verrees op de hoek van Coolsingel en Kruiskade in het stadshart een acht meter hoog puinrestant 'waaruit half verkoolde balken steken om de ravage zo realistisch mogelijk te doen zijn'. Het bouwwerk, voorzien van een affiche van kunstenaar Dick Elffers, diende als reclamezuil voor de prestigieuze tentoonstelling 'Weerbare democratie' in het Centraal Belastinggebouw aan de Westzeedijk. De tentoonstelling was een initiatief van de Grote Advies Commissie der Illegaliteit, een landelijke bundeling van verzetsgroepen. Verzet was dan ook het centrale thema van waaruit het kersverse oorlogsverleden werd gezien.

Eerder was de expositie in de Nieuwe Kerk in Amsterdam te zien geweest, en na Rotterdam zou de tentoonstelling naar Almelo gaan. Bijzonder is dat de tentoonstelling aan de plaatselijke situatie werd aangepast. In Rotterdam waren, dankzij medewerking van het voormalig Rotterdams verzet, maquettes te bewonderen waarin lokale verzetsdaden waren gereconstrueerd, zoals een overval op het hoofdbureau van politie aan het Haagsche Veer. Het accent lag doelbewust niet op authentieke objecten. Waar in tegenwoordige historische musea juist

veel wordt gewerkt met historische objecten, plaatsen en verhalen, streefden de makers van 'Weerbare democratie' ernaar geen 'resten en overblijfselen van het praktische verzetswerk' tentoon te stellen. Dit waren enkel 'dode voorwerpen' die 'pas belangwekkend [worden] door wat men erbij denkt'. Uit te beelden 'wat men erbij denken moet', was het centrale uitgangspunt van de tentoonstelling, en dat kon beter aan de hand van kunstwerken, speciaal voor de tentoonstelling gemaakt door gerenommeerde kunstenaars.

Toch was er wel degelijk een authentiek historisch object, zowel in Amsterdam als in Rotterdam: een drukpers waarmee tijdens de oorlog valse persoonsbewijzen waren gemaakt. Bezoekers konden deze gereconstrueerde illegale drukkerij ook echt in werking zien, en zelfs een Ausweis laten maken (zie afbeelding). Op deze van allerhande stempels met adelaars en hakenkruisen voorziene facsimile kon de bezoeker zijn of haar naam invullen en de datum waarop de tentoonstelling was bezocht. Daarmee werd verklaard dat het 'gedurende de bezettingstijd niet mogelijk gebleken [was] hem/haar een Nationaalsocialistische of Fascistische gezindheid bij te brengen', zo stond er op het document. De authentieke drukpers diende daarmee een doel van het (toenmalige) heden: het uitdragen van de verzetsidealen. Met de Ausweis nam de bezoeker als het ware een aandeel in een antinazistische identiteit.

De verzets-Ausweis roept allerlei vragen op die tot het instrumentarium van historici behoren, zoals de vraag naar continuïteit en verandering. Vanuit de historische cultuur-benadering gaat het daarbij specifiek om het nauwgezet bestuderen en verklaren van de (beeld)taal en de praktijken waarmee uitdrukking en betekenis werd gegeven aan het toenmalige heden en verleden. In dat licht is de Ausweis niet slechts een mooie vondst, maar ook wetenschappelijk interessant. Uit diverse empirische studies, deels verricht aan deze faculteit, is gebleken dat het verleden sinds de jaren tachtig steeds individueler wordt beleefd. In die zin was de tentoonstellings-Ausweis zijn tijd ver vooruit. De Ausweis doet bovendien denken aan de (eveneens nagemaakte) identiteitskaart van Holocaustslachtoffers die bezoekers van het United States Holocaust Memorial Museum in Washington DC krijgen uitgereikt, waarna ze er in het museum achter komen of 'hun' slachtoffer de vervolging heeft overleefd of niet. Zoiets was in de jaren 1990 state of the art in museumland, maar tegenwoordig zetten veel historische musea zulke strategieën in om de bezoeker te stimuleren zich in te leven in het verleden. De afstand tussen verleden en heden wordt ermee voor even overbrugd, zo is althans het streven.

Een belangrijk verschil met 'Weerbare democratie' is echter dat het oorlogsverleden in 1946 nog vers in het geheugen lag. Het was dan ook niet de afstand in de tijd die hier diende te worden overbrugd

- al was de oorlog inmiddels geschiedenis geworden - maar de afstand tussen de uiteenlopende posities in bezettingstijd. Slechts een kleine minderheid van de bevolking had immers actief een rol in het verzet vervuld. De tentoonstelling voorzag Nederland dus van een opgepoetste collectieve identiteit die eenheid en houvast bood in de naoorlogse samenleving die opnieuw moest worden opgebouwd; letterlijk maar ook ideologisch. Dit belangrijke doel heiligde het middel: het vertekenen van het beeld van het verleden. Het verzet had het Nederlandse volk samengebonden, zo heette het, en werd nu als collectieve heldendaad omarmd en toegeëigend als ideologisch fundament van de naoorlogse vrijheid en een 'weerbare democratie'. In hoeverre er eensgezindheid bestond over de verdere invulling van die gezamenlijke toekomst bleef in de tentoonstelling onbesproken.

Verder lezen

Hogervorst, Susan en Patricia van Ulzen. *Rotterdam en het bombardement. 75 jaar herinneren en vergeten*. Amsterdam 2015.

N.n., *Handleiding Weerbare Democratie. Tentoonstelling volk in verzet* (z.p. 1946) [https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:EVDO02:NIOD05_8285] (bezocht aug. 2018)

Ribbens, Kees. *Een eigentijds verleden. Alle daagse historische cultuur in Nederland, 1945-2000*. Hilversum, 2002.

Somers, Erik. *De oorlog in het museum. Herinnering en verbeelding*. Zwolle, 2014.